

מבט על, גיליון 936, 11 ביוני 2017

ירושלים – "בירתה הנצחית והמאוחדת של ישראל"?

מגמות בדעת הקהל

ציפי ישראלי

מסתמנת מגמת תזוזה בעמדות הציבור ביחס לרכיביה המעשיים של הסדרה בירושלים. בניגוד לעבר, רק חלק קטן מהציבור נותר בעד השארת המצב הקיים. רוב הציבור, לעומת זאת, סובר כי המציאות, כפי שהיא, היא בעייתית וקשה יהיה לשמרה לנצח, ולכן הוא פתוח היום, יותר מבעבר, לרעיונות חדשים וחדשים חלקית

יום ירושלים 2017 צוין בסימן "יובל לאיחוד ירושלים". במהלך האירועים, מנהיגים ודוברים רשמיים ישראלים רבים הצהירו כי ירושלים היא "בירתה הנצחית והמאוחדת של ישראל". בשיח הישראלי על אודות ירושלים התקבעו במשך השנים הסיסמאות: "ירושלים מאוחדת", "ירושלים השלמה", "ירושלים – בירת הנצח של העם היהודי", "שלום עם ירושלים", ועוד. סיסמאות, מטבען, מנסות לעביר מסרים פשוטים וקצרים. המטרה היא ללכוד את תשומת לב הקהל וכך לגרום לו להפנים את המסר. לסיסמאות בהקשר לירושלים יש מקום חשוב במיוחד, שהרי למרות שמאז ומתמיד הייתה ירושלים בלב הסכסוך הישראלי-פלסטיני, היא כמעט לא עמדה על סדר היום של הציבור הישראלי. סוגיית ירושלים גם לא נתפסה בעיני הציבור כחלק מזירות העימות וכמקור לאיום ביטחוני חמור, אלא בהקשר לפיגועי טרור. כן נזכרה ירושלים במהלך מסעות תעמולה לקראת בחירות לכנסת, על פי רוב כשמפלגות מועמדות ביקשו לשכנע את קהל הבוחרים שאין בכוונתן לחלק את העיר (בבחירות 2015 הסוגיה כמעט לא הוזכרה), או לקראת יום ירושלים, בדגש על הצעות לבילויים בה.

לאור זאת, סביר להניח שהציבור הישראלי, שרוב רובו לא נוהג לבקר בשכונות הערביות במזרח ירושלים, אינו מודע לסוגיות עומק ולדילמות בנוגע לירושלים. הסיסמה "ירושלים המאוחדת" התקבעה במשך שנים בשיח הישראלי, ללא הבנה מעמיקה של הסוגיה, המורכבות שבה והשלכותיה המדיניות.

ריבוי האירועים האלימים ב"גל הטרור" שאירע בשנים 2015 – 2016 בירושלים גרם תזוזות ביחס של הציבור לסוגיית ירושלים. תקופה זו אופיינה בשטף הצעות לתכניות מדיניות חדשות לפתרון סוגיית ירושלים, שהמכנה המשותף להן היה רעיון ההפרדות מחלק מהשכונות והכפרים של מזרח העיר. וביניהן: תוכנית ראש עיריית ירושלים להוצאת השכונות שמחוץ לגדר הביטחון מחוץ לשטח המוניציפאלי של ירושלים, התכנית של "התנועה להצלת ירושלים היהודית" והתכנית המדינית של יצחק הרצוג, ראש 'המחנה הציוני'.

ראוי לבחון את דעת הקהל סביב תכניות אלה ונוספות, שגובשו על רקע האירועים האלימים שאירעו בעיר, מפרספקטיבה של זמן. במשך שנים רוב הציבור ראה בירושלים המאוחדת מקשה אחת והתנגד לחלוקתה. בשנים 1994-1998, כ- 80 אחוזים מהנשאלים בסקר "מדד השלום" סברו כי ירושלים צריכה להיות מאוחדת והתנגדו לכל חלוקה, בכלל זאת בהסכם כולל בין ישראל לפלסטינים. שעור זה של התנגדות לחלוקה נותר גבוה גם כאשר סוגיית החלוקה הוצגה ככזו, שההסכם יהיה תלוי רק בה. בשנים 1999-2000 חלה תזוזה קלה בדעת הקהל: כ-65-70 אחוזים מהנשאלים בסקר "מדד השלום" וסקרי המכון למחקרי ביטחון לאומי הביעו התנגדות לחלוקת העיר. גם בתקופת האנתיפדה השנייה, כאשר הציבור נשאל לגבי אופציית ההפרדה החד-צדדית ולמרות שבשאלה צוין בבירור שהמטרה היא "חלוקת ירושלים כדי להפחית את הטרור", 70 אחוזים מהציבור עדיין התנגדו לרעיון ההפרדה.

בשנים 2004-2014 נשמרה יציבות בדעת הקהל. מצד אחד, כ-60-65 אחוזים מהציבור התנגדו להחזיר לפלסטינים את השכונות הערביות. מצד שני, אחוז התמיכה בחלוקת ירושלים עלה, כשהסוגיה הוצגה כתנאי להסכם במסגרת חבילה כוללת. בקיץ 2014 חלה הידרדרות במצב הביטחוני בירושלים: (אירע רצח הנער מוחמד אבו ח'דיר בידי פעילי ימין ישראלים קיצוניים, ובה בעת רבו מקרי התקיפה שביצעו פלסטינים: השלכת בקבוקי תבערה ויידויי אבנים לעבר הרכבת הקלה, פיגועי דריסה, וכן פיגוע הירי בבית הכנסת בהר נוף). בתקופה זו המאבק הפלסטיני על ירושלים לווח בכותרת: "המלחמה על ירושלים". אולם, גם בתקופה זו חלק גדול מהציבור התנגד להעברת השכונות הערביות במזרח-ירושלים לפלסטינים, כולל במסגרת חוזה שלום קבע עימם (כ-60 אחוזים). שינוי משמעותי הסתמן ב"גל הטרור" שאירע בשנים 2015 – 2016. מסקר שנערך אז-הוק מיד לאחר תחילת גל ההסלמה עלה כי 69 אחוזים מהציבור היו מעוניינים להתנתק מהשכונות הערביות שבמזרח העיר.

"מדד הביטחון הלאומי", סקר דעת קהל שביצע המכון למחקרי ביטחון לאומי הן במהלך "גל הטרור" 2015-6 והן בשנה שלאחר מכן, בתקופה של שגרה, העלה תמונה מעמיקה יותר. במסגרת הסקר נשאלה השאלה: "מה לדעתך הפתרון הנכון במצב הנוכחי לשאלת ירושלים?" מתוצאות הסקר עלה כי רק כ- 22 אחוזים מהציבור תמכו בהשארת המצב הקיים בירושלים, ואילו היתר העדיפו שינוי מסוים בירושלים, שכולל ויתור ו/או פתרון חדש: כ- 29 אחוזים היו בעד שימור הסטאטוס קוו תוך הגברת ההפרדה הפיזית במזרח ירושלים; כ-26 אחוזים היו בעד העברת השכונות הערביות לשליטת הרשות הפלסטינית; כ-23 אחוזים תמכו בהקמת רשות מקומית נפרדת לשכונות הערביות בירושלים במסגרת הריבונות הישראלית. אשר להקמת רשות נפרדת לשכונות הערביות, מדובר ברעיון חדש ולכן מעניינת במיוחד העובדה כי שני סקרים נפרדים אשר לדעת הקהל ביחס לרעיון זה, העלו תוצאה עקבית.

מה ניתן ללמד מממצאים אלו?

ראשית, ניתן לומר בזהירות המתבקשת כי מסתמנת מגמת תזוזה בעמדות הציבור ביחס לרכיביה המעשיים של הסדרה בירושלים. בניגוד לעבר, רק חלק קטן מהציבור נותר בעד השארית המצב הקיים. רוב הציבור, לעומת זאת, סובר כי המציאות, כפי שהיא, היא בעייתית וקשה יהיה לשמרה לנצח, ולכן הוא פתוח היום, יותר מבעבר, לרעיונות חדשים וחדשים

חלקית. שנית, מגמת הפתיחות הגוברת לגבי הסדרה מחודשת בירושלים עולה בקנה אחד עם רעיון ההפרדה שבבסיס פתרון "שתי מדינות לשני עמים", הזוכה לתמיכת רב הציבור (כ-65 אחוזי תמיכה). הציבור מעוניין בהפרדות, בדגש על שמירת הביטחון. הוא מעוניין להקטין את החיכוך, לעיתים בכל מחיר וללא הבנת משמעויותיה ובייחוד בהקשר למציאות הירושלמית המורכבת. יש לשוב ולהזכיר כי כאשר חלוקת ירושלים מופיעה כחלק מחבילה שלמה של הסכם, החבילה נהנית מתמיכת רוב הציבור. שלישית, חשוב לבחון מדוע חלו שינויים בעמדת הציבור אשר לעתידה של ירושלים דווקא בתקופה זו, שהרי אירועים אלימים התרחשו בירושלים גם בשנים קודמות. ואולם, נראה של"גל הטרור" האחרון, שהכוח שניע אותו היו צעירים פלסטיניים תושבי מזרח ירושלים, היה תפקיד משמעותי בהנעת השינוי בדעת הקהל. האירועים האלימים הפריכו את הנחת היסוד, שלפיה ניתן לשמר את הסטטוס קוו בעיר, ומחסומי הבטון שהוצבו, אמנם לתקופה קצרה, במזרח ירושלים, יצרו חלוקה – חציצה הלכה למעשה בין שכונות יהודיות לערביות. עצם החציצה שיקפה שינוי תודעתי: לראשונה, החלוקה נראתה אפשרית, במיוחד משום שההפרדה בוצעה על-ידי ממשלת ימין. יש לזכור כי הקרקע הייתה בשלה לשינויים, שהרי, כאמור, הסקרים הראו סימנים לשינוי כבר לפני כן. עולה מכך שמומלץ למנהיגות לקחת בחשבון את השפעת האירועים על דעת הקהל, שכן לעיתים דווקא במצבי משבר עולה הסיכוי לשינוי, ואילו במצבי שגרה, כאשר חוזר השקט היחסי, נעלמת הדחיפות ועמה הרצון לשינוי. במבט קדימה ולאור המגמות שתוארו במאמר זה, ניתן להניח שככל שתימשך תקופת הרגיעה כן תתחזק תפיסת האחדות ביחס לירושלים.